

Móra Ferenc is alapvető szerepet szánt a gyermeknevelésben és emberformálásban a pedagógusoknak. Tisztelte és nagyra becsülte ezt a hivatást és maró szatírával bírálta a rosszul munkálkodókat. Láttá a tanárképzés hibáit, az egyetemen oktattott tananyagot kétes értékűnek tartotta, módszerét pedig felháborítóan: „a professzorok tizedrangú ügyüknök tartották az egyetemi tanárkodást, nem érezték morális súlyát annak, hogy ők nevelik a középiskola tanárait”.

Németh László valamennyi foglalkozása közül a tanárit szerette a legjobban. A katedrán tanuló volt és tanító, alakuló és alakító. Szerinte minden pedagógusnak hinnie kell, hogy az emberek alakíthatók és az eddigieknél többre megtaníthatók.

Juhász Gyula tanárszemlélete kettős volt. Egyik oldalon együttértett tanár-kortársaival, másik oldalon felállította eléjük a követelményeket. Hibáztatta a tanárképzés és az egyetemi oktatás korszerűtlenségét. Szerinte az igazi tanárnak pedagógiai érzékkel, megfelelő ismeretanyaggal és tudatossággal kell rendelkeznie. Így összegezte a jó tanárok legfontosabb jellemvonásait: küzdjön saját fogyatékoságai, gyarlóságai ellen, legyen önismerete, tudja önmagát nevelni, szeresse és érte meg a tanulókat, ne legyen fölényes, tudását megértő szívvel ossza szét tanítványai között, ismerje meg a rábízott tanulókat, folytasson tudományos pedagógiai munkát.

E tanulmánykötet szerzőjét, *Hegedűs* Andrást is sokat foglalkoztatta a pedagógusképzés és a pedagógus hivatás problémája. Érzelmekkel telített pedagógiai légkört tudott maga körül teremteni, lelkesedésével, hivatástudatával hatással volt munkatársaira és tanítványaira, pozitív irányban formálta pedagógiai nézeteiket. Az irodalomtörténet tárházából talán ezért állította olvasói elé a kötetben szereplő hét író, hogy emberi magatartásuk, pedagógusi hitvallásuk, magas színvonalú oktató-nevelő munkájuk, hitük az emberek nevelhetőségében példaként álljon napjaink pedagógusai és pedagógusjelöltjei előtt.

Ezért tette fel ő is a kérdést a kötet előszavában: „Milyen tanárrá kell válnunk? . . . alkotó tanárrá, aki újra teremti előadásait, óráit, szemináriumait, akinek tanítását emberformáló ihletettség inspirálja, s aki éppen ezért harcban áll a kényelmességgel, beszűküléssel, aki viszolyg a monoton tényközléstől, az imamormoló szürkeséggel eldarált óráktól, aki tudatában van annak, hogy a sztereotip oktatás sivár lelkeket terem.”

TVERDOTA MIKLÓSNÉ

TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETEK TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI. X.

Szerkesztette Kiss Lajos. Debrecen, 1975. 261 oldal

„A kötet a jubileumi 10. szám abban a sorban, amelyet a felsőfokúvá lett tanítóképzők megindítottak, hogy teret és lehetőséget biztosítsanak az oktató gárdának ahhoz, hogy tudományos igényel világsítsák meg a rájuk váró feladatokat és tárják fel pedagógiai, szakmai problémáikat is, hogy felnőhesenek a megnövekedett feladatokhoz” – írja bevezető előszavában a szerkesztő. Rövid visszpillantásában azt is kiemeli, hogy a Közlemények profílija kezdettől fogva úgy fogta át a tanítóképzők nevelő-oktató tevékenységének egészét az eszmei alapok vizsgálatától a gyakorlati pedagógia részkérdéseinek vizsgálatáig, hogy az elmélet síkján is életszerű maradjon. A főiskolai rangú tartalmi munka mellett a szerkesztő jogos meglepedéssel állapítja meg, hogy közben egész írógárda nőtt fel mellette.

A kötet tartalmilag 7 fejezetre oszlik. Tematikája kiterjed szervezeti, ismeretelméleti-logikai, pszichológiai, nevelésméleti, tantárgy-pedagógiai, ifjúsági irodalmi és neveléstörténeti kérdésekre. A tanulmányok számát és terjedelmét tekintve a pszichológiai témák vezetnek. Velük szemben egészen szegényes a nevelésméleti fejezet egyetlen tanulmányával, melyet bizonyos szempontból a pszichológiai tárgyak közé lehetett volna helyezni.

A kötet első tanulmányának szerzője *Füle* Sándor. A *tanítóképzés fejlesztése a Német Demokratikus Köztársaságban* címen tömör összegezését adja azoknak a tapasztalatoknak, amelyeket személyes látogatása során szerzett az NDK-ban. Részletesen ismerteti az NDK tanítóképzésének elvi alapjait, szervezeti és tartalmi kérdéseit, egybevetve azokat az alapidokumentumokkal és a VII. Kongresszus határozataival, bemutatja óraterveit és a 4 éves képzés kerettervét, majd az egyes tantárgyak és gyakorlatok szerepét a nevelés-oktatás egészében.

Az ismeretelmélet-logika témaköréből veszi tárgyát Várkonyi H. Dezső posztumusz írása: *Az indukció kérdései*. A szerző széles körű filozófiai és ismeretelméleti felkészültséggel bizonyítja, hogy az indukció valódi fogalomalkotó művelet, igazi következtetés, amely tartalmát tényítéletekből meríti, és a természet megismerésének egyik legértékesebb eszköze. Részletesen elemzi azt a kérdést, hogyan érvényesülnek az indukcióban a következtetésnek mint általános gondolkodási formának a jegyei. Kimutatja, hogy az indukció alapigazságait egyfelől az elégséges alap, másfelől a természet egyforma és változatlan menetének elve fejezi ki. A továbbiakban azt vizsgálja, mi a tapasztalás az indukcióban és mi a tapasztalás funkciója, szerepe a megismerésben. A tanulmány gyakorlati értékét szerencsésen egészítik ki ezek a módszertani irányelvek, amelyek mind a kutatásban, mind a gyakorlati pedagógiai tevékenységben jól hasznosíthatók.

Baló József: *Pedagógusképzés és logikaoktatás* c. tanulmányában azt mutatja be, hogyan lehet a logika oktatását a pedagógusképző intézetekben egyfelől a logikus, az alkotó gondolkodásra nevelés, másfelől a tanítási órák tervezésének, irányításának és értékelésének szolgálatába állítani. Az a véleménye ugyanis, hogy a logika oktatása sem tartalmi, sem módszertani szempontból nem érte el a kívánt szintet: Saját oktatói gyakorlatából a logikai példák szerepét, kiválasztásuk szempontjait és kapcsolatukat az elméleti tudnivalókkal úgy mutatja be, hogy azok a modell-funkcióját tölthetik be. Azt is példával igazolja, hogyan lehet a logika oktatását műveletcentrikussá, egyben a tanítási óra tervezésének és elemzésének egyik fontos nézőpontjaként hasznosítani.

A pszichológia köréből vett tanulmányokat Kiss Tihamérnak *A tudatműködés fiziológiai alapjai és lélektana* vezeti be. Abból a tényből kiindulva, hogy a külvilágból érzékszerveink által felfogott ingerek csak akkor válnak tudatosakká, ha az agykéreg érzékelő mezőinek dúcsejtjei a megfelelő aktivitási szinten, a vigyázat állapotában vannak, azt a kérdést vizsgálja, mi biztosítja az agykéreg neuron csoportjainak ezt az aktivitási szintjét és mi szabályozza az egyes területek serkentését és gátlását, valamint ezek kiterjedését. Részletesen foglalkozik a továbbiakban az értelmi tevékenység szerepével a tudatműködésben, valamint az akarat és tudatműködés kapcsolatával, és ezzel azt a folyamatot tárja elénk fiziológiai alapjaival együtt, amelyben a külvilág és benne saját személyiségünk tükröződik.

Ungárné Komoly Judit – Gáspárné Zauner Éva *A tanítói pályalkalmasság vizsgálatának lehetőségei* című tanulmányukban arról a kísérleti vizsgálatokról számolnak be, amelyet 1969-ben végeztek, és a pedagógiai alkalmassági vizsgálatok előkísérletének tekintenek.

A vizsgálandó pedagógiai képességek közül a kommunikációs, a konstruktív és a szervező képességet, a speciális képességek közül pedig a pedagógiai fantáziát és feladatmegoldó képességet tartják alapvetőnek. E képességek feltárását két úton kísérelték meg. Ungárné irányításával annak a lehetőségét vizsgálták, mennyire alkalmas a konfliktusos nevelési helyzetbe állítás a pedagógiai képességek feltárására, Gáspárné pedig a mondásválasztás szerepét tárta fel. A konfliktusos nevelési helyzetmegoldások alapján a jelölteket pedagógiai beállítódásuk szerint öt kategóriába sorolhatták: 1. erőszakos, agresszív, 2. korlátozó restriktív, 3. megértően ösztönző, kooperatívan stimuláló, 4. tehetetlen inerciás, 5. közömbös.

A mondás-választásos vizsgálatnál olyan módszert próbáltak ki, amely feltételezésük szerint alkalmas arra, hogy szélesebb körű felvilágosítást kapjanak a jelöltek személyiségéről, elméleti képességeikről és bepillantást nyerjenek világnézetük és értékrendszerük fejlettségi állapotába. A vizsgálati eredmények biztató ígéretet tartalmaznak ahhoz, hogy végre megszületik az a főiskolai felvételi vizsgálati eljárás, amely a pedagógiai alkalmasságot nem a bizonyítvány és a verbális ismeretek szintjével méri.

Tóth Béla *Egy illusztráció szerepének kísérleti vizsgálata a 4. osztályos olvasókönyv alapján* című tanulmányában az OPI nevelési tanszékén 1968–71. években azzal a céllal folytatott vizsgálatának egy részéről számol be, amellyel tisztázni kívánták a szöveg és illusztráció kapcsolatának néhány pedagógiai-pszichológiai kérdését. A kísérleti jellegű vizsgálatnál az alábbi kérdésekre keresték a választ: Mily mértékben képesek a 9–10 éves tanulók felismerni a szöveg és kép kapcsolatát olvasás közben? Melyek a jellemző vonásai a kapcsolatnak, a szöveg és kép kölcsönhatásának? Milyen ábrázolási mód felel meg legjobban az oktatás-nevelés, illetve a tanuló fejlődépszichológiai szempontjainak? Melyek azok az elvek, amelyek javasolhatók a képszerkesztőnek és művésznek a tankönyv szépirodalmi jellegű szövegeinek illusztrálásához? Arra nincs mód, hogy a vizsgálat eredményeit itt ismertessük. Szívesen felhívjuk azonban tankönyvírók, képszerkesztők és illusztrátorok figyelmét rájuk, mert érdemes elgondolkozni rajtuk!

Kiss Lajos: tanulmánya (*Az érzelmi nevelés mint a motivációs bázis alapvetése az általános iskola alsó tagozatában*) az érzelmi nevelés szerepét a személyiség egészének alakítása, sajátosan pedig abból a szempontból vizsgálja, hogy cselekvéseinknél nem nélkülözhetjük az érzelmi töltésű készenléti állapotot, az aktiváció megfelelő szintjét. Az érzelmeink kibontakozása szempontjából kiemeli a sajátos pedagógiai légkör szerepét, a ráhatás indirekt formáit, mint pl. az élet teremtette vagy mesterségesen létrehozott szituációk, élő és történeti példák s magának a pedagógusnak a személyisége. Mondanivalójának summája: „Élménnyé kell tenni az emberi műveltséget, az ismereteket, cselekedeteket, a humánus nagy értékeit.”

Jurcsák Lászlóné *A családi légkör hatása 10 éves tanulók erkölcsi fogalomszintjének fejlődésére* c. tanulmányában egy kísérleti vizsgálatáról számol be. Abból a feltételezésből indult ki, hogy a családnak domináns szerepe van a gyermekek erkölcsi tudat- és magatartásformáinak kialakulásában. A vizsgálat céljára 40 olyan 10 éves tanulót választott ki, fiúkat és lányokat feles arányban, akik szellemi teljesítményeik szempontjából homogén csoportot képeznek, de akiknek a szülei anyagi, kulturális, társadalmi és strukturális szempontból jelentős eltéréseket mutatnak. A tanulóknak meg kellett magyarázniuk az alábbi fogalmakat: gondolkodó, önálló, együttműködés, fegyelmezett; magyarázatot kellett adniuk arra is, miért olyan szorgalmasak; miért segítenek otthon olyan becsületesen, és hogy szülei hogyan magyarázzák meg nekik, amiért becsületesen, szorgalmasan kell tanulniuk; mi e kifejezés jelentése: „körülötte forog a világ”. A vizsgálat eredményeként több olyan viselkedési modell állapított meg, amelyek a szülőkhöz fűző emocionális, értelmi ösztönzésből vezethetők le, s amelyek háttérben dicséret, a szülőkkal való szolidaritás, szeretet, hála, a kölcsönösség felismerése, munkamegosztás stb. húzódnak meg.

A *tantárgy-pedagógia* köréből két dolgozatot tartalmaz a kötet. Nagy József: *Az alsótagozatos anyanyelvi nevelés megújítása – az integráció útján* c. dolgozatában történeti érvekkel kívánja támogatni azok törekvését, akik az oktatás korszerűsítését az integrációban látják. Kimutatja, hogy az integráció gondolata különböző formákban és mértékben már a XIX. század első felében felvetődött s azóta mind gyakrabban álltak ki mellette gyakorlati és elméleti pedagógusok egyaránt. A történeti érvek mellett hivatkozik arra is, hogy mind a pedagógia, mind a nyelvtudomány az integráció irányába mutat, s intenciójukat ez a megfogalmazás fejezi ki: „Nem a nyelvi rendszer egyes elemeit, hanem a teljes anyanyelvi jelrendszert, a tökéletes kommunikációs technikát kell tanulóinknak alkotó módon elsajátítaniok.”

A nyelvtanítás korszerűsítése a tárgya Molnár Imréné *Programozási lehetőségek az orosz fonetika tanításában* c. tanulmányának. Dolgozatában saját gyakorlatát mutatja be. A tanítási anyag programozásánál mindenekelőtt a kiejtésbeli eltéréseket, valamint a magyarok számára idegen hangok és hangkapcsolatok kiejtésével járó nehézségeket vette figyelembe. A gyakorlatok felépítésében az alábbi menetet követte: A hangképzés tudatosítása, a könnyen összetéveszthető hangok szembeállítása, majd a tudatos hallás utáni utánzás. A továbbiakban képet kapunk arról is, hogyan gyakoroltatja a magánhangzók ejtését hangsúlytalan helyzetben, a ritmus és a mássalhangzók kiejtését. A pszichológiailag is jól megalapozott fonetikai gyakorlatok vázlatos bemutatása számot tarthat nyelvtanáraink érdeklődésére.

Cs. Nagy István, *Gyermekvers négy női szólamra* c. tanulmánya részlet a szerzőnek abból a nagyobb munkájából, melyet mai gyermekirodalmunkról írt. Gyermekköltészetünk modern művelői közül Várnai Zsenit, Fazekas Annát, Mátyás Stefániát és Károlyi Amyt mutatja be. A szerző finom elemzései és illusztrációi alapján szinte érzékelni lehet azokat az emberi és művészi vonásokat, amelyek a bemutatott költőnők legegényibb sajátosságai. Az anyaság művészi megragadása és versbe formálása, jelen korunk vágyainak kivetítése a mesék világába úgy, hogy a vers ne váljék unalmas tanítómesévé, csupa olyan sajátosságok, amelyek alapján a gyermekköltészetünket nemcsak szépirodalmi, de az esztétikai és erkölcsi nevelés szempontjából is magasan kell értékelnünk, s amelyek miatt megérdemlik pedagógusaink figyelmét.

Nagy Sándor tanulmánya: *A diákönkormányzás fénykora a debreceni kollégiumban* „neveléstörténetünk múltjából olyan fejezetet elevenít meg, amelynek fénye a mába is átvilágít. A kollégium önkormányzatának ismertetését a wittenbergi példa bemutatásával kezdi. Fénykorát a XVI. század első évtizedeitől a XVII. század végéig tartó időszakra teszi, amikor a „coetus”, a diákok „közvérsége”, a maga szabta törvények szerint szervezte és irányította a diákok életrendjét, magatartását, fegyelmét és választott tisztségviselői útján kezelte a városi tanács, a polgárok és hívők részéről az

iskola fenntartására juttatott adományokat. Amikor 1872-ben a kollégium életét újra szabályozták és a „coetus” kezéből kivették az anyagi ügyek intézését, a tisztségviselőket pedig nem választották, hanem kinevezték, az önkormányzati élet gyakorlatilag megszűnt.

Szabó József Bessenyei György filozófiai, pedagógiai és kultúrpolitikai nézetei c. tanulmányában arra törekedett, hogy tartalmilag összefoglalja, rendszerezze és a materialista történetiszemlélet alapján értékelje *Bessenyeinek* a magyar nyelv és közművelődés érdekében kifejtett tevékenységét. A magyar nyelv és művelődés érdekében folytatott harcban *Bessenyei* szerepét kiemelkedőnek tartja, ugyanakkor kimutatja, hogy a mozgalom visszanyúlik a XVIII. század első évtizedeire, de arra is utal, hogy megtermékenyítő hatása a reformkorban teljesebbé válik. Történeti szerepének értékelése szempontjából különösen is kiemeli szerepét a felvilágosodás szellemének bátor vállalásában, a nemzet fogalmának a nép egészére való kiterjesztésében, nem utolsósorban pedig küzdelmét egy demokratikusabb szellem-től áthatott nevelési és oktatási rendszer érdekében.

A kötet záró tanulmánya *Tóth Imre* és *Horgosi Ödön* munkája, címe: *F. J. Buszjelev nyelvészeti és módszertani öröksége*. Két okból esett Buszjelevre választásuk. Mindenekelőtt azért, mert mint a XIX. század kiemelkedő orosz filológusa és metodikusa megteremtette az orosz anyanyelvi oktatás módszertanát, másfelől mert nyelvtanítási elvei, gondolatai a nyelvoktatásban ma is hasznosíthatók. Az a szellemi örökség, amelyet a tanulmány bemutat, elég gazdag ahhoz, hogy megérdemlje pedagógusaink figyelmét.

A kötet egészét értékelve ki kell emelnünk mindenekelőtt a szerkesztésben megnyilvánuló céltudatosságot, s irógardájának azt a törekvését, hogy mondanivalójukat a nevelés-oktatás élő gyakorlatának szánták.

SOMOS LAJOS

JAN SZCZEPAŃSKI: REFLEKSJE NAD OŚWIATĄ

Gondolatok az oktatásügyről

Varsó, 1973. Państwowy Instytut Wydawniczy. 203 oldal

Jan *Szczepański* (szül. 1913) szociológus, az 1966–1970-es években a Nemzetközi Szociológiai Társaság elnöke, a Lengyel Tudományos Akadémia alelnöke.

Írányítja a Lengyel Népköztársaság társadalmi struktúrájában végbemenő változásokra vonatkozó szociológiai kutatásokat. Az 1971-ben „Beszámoló az oktatásügy helyzetéről Lengyelországban” című tanulmány előkészítésére létrehívott Szakértő Bizottság elnöke, és a reform-munkálatok vezetője. Jelen könyvében a lengyel tudós több évi vizsgálatainak és elgondolásainak folyamán keletkezett értekezéseinek válogatását bocsátja közre. Rámutat a jelenlegi lengyel iskolaügy hiányosságainak okaira, elemzi az iskolarendszer kapcsolatainak sokrétűségét a társadalmi élet egészével, és kívánja a rendszer megváltoztatását a társadalmi fejlődés általános céljaival szoros kapcsolatban. Mint kifejti, igaz, hogy „a köztársaságok olyanok lesznek, amilyen az ifjúság nevelése” – de az is igaz, amint erről a könyv beszél –, hogy „olyan lesz az ifjúság nevelése, amilyen a köztársaság”. A kötet 25 kisebb-nagyobb értekezését, amelyek mind az oktatásügyvel kapcsolatosak, nem részletezzük behatóbban. Néhány cím meggyőző arról, hogy Jan *Szczepański* elsősorban az oktatásügy és a társadalom kapcsolatát vizsgálja, például „Az oktatási folyamat társadalmi-gazdasági meghatározói”, „A mai ember nevelésének problémái”, „A család és az iskolaügy tökéletesítése”, „A permanens képzés” stb. Részletebben bemutatjuk azonban „*A mai oktatásügy lehetőségei*” és „*Az oktatási rendszer általános problémái Lengyelországban*” c. tanulmányait.

A lengyel szemj az iskolareformról szóló törvényt 1973. október 13-án, a Nemzeti Nevelési Bizottság megalakulásának 200. évfordulóján fogadta el, ragaszkodva annak haladó hagyományaihoz. A képviselők hangsúlyozták, hogy a nemzet jövőjének alapja a jól meggondolt iskolareform. A törvény elfogadása előtt a képviselőválasztások alkalmával felmérték az állampolgárok iskolai végzettségét; 22,3 millió szavazásra jogosult közül 670 ezer állampolgárnak volt felsőfokú képzettsége, s 350 ezren folytatták főiskolai tanulmányaikat. Tehát a közeljövőben 1 milliónál többen fognak rendelkezni fő-